

a műben található példamondatok, szövegösszefüggések százezrei (!) a legváltozatosabb nyelvtani kérdések tanulmányozásához, tisztázásához segíthetnek hozzá (ige-ragozás, határozóragok, mondatlan stb.).

S mivel a szövegrészeket gyakorlatilag az eredeti változat betűhű megfelelői, az SzT jó lehetőséget kínál a helyesírástörténeti vizsgálódásokhoz való anyaggyűjtésre is. A helyesírástörténet és a hangtörténet szempontjait érvényesítő munkáját különben sok esetben megkönnyítik azok a nem ritka szerkesztői megjegyzések, amelyek az egyes szavak olvasati problémáira vonatkozóan igazítanak útbá.

10. Az eddig tárgyalt nyelvészeti kérdéseken kívül még sok olyan vonatkozás említhető, amelynek köszönhetően az SzT ezutáni tudományos életünkben egyszer s mindenkorra nélkülözhetetlen lesz. Mint minden nyelvi megnyilatkozás, eredetileg a Tárban feldolgozott források is a legkülönbözőbb tárgyú információközlés és -rögzítés szükségességének szülöttei. Nem kétséges tehát, hogy az SzT-ben közzétett, levéltári darabokból származó adatok sok esetben a múlt — közelebről az erdélyi múlt — számos kérdésének is egyedülálló értékű forrásai. Hiszen tulajdonképpen maga a címszó-anyag sem más, mint a legkülönbözőbb fogalomkörök (egymástól persze elkülönítetlen) ábécérendbe szedett elnevezés-állománya. Gondoljunk csak a műben feldolgozott sok munkaeszköz-elnevezésre, a gazdasági, kereskedelmi, jogi, egészségügyi, társadalmi, szellemi élet kifejezéseire, a rengeteg kelmenévre, szín-elnevezésre, a mindennapi használati tárgyak elnevezéseire, a korabeli céhrend-szer szervezeti terminológiájára, az egykori hitélet kifejezéseire, a lakó- és más épületek különböző részeinek elnevezéseire. A pusztá elnevezés-anyag vallomását tartalmilag természetesen kiegészíti az egyes szócikkekben közölt sok ezernyi példamondat hordozta információ-anyag is, amelynek felhasználhatóságát a szerkesztői megjegyzések külön növelik. S ez utóbbi tekintetben a szerkesztő a gyakorlati megvalósíthatóságnak szinte a felső határáig ment el, megkímélve a Tár forgatóját sok fáradságos utánajárástól.

Az elmondottak, ha bármily kevés sikerrel is, de valamennyire talán mégis sejtethetik, hogy az SzT első kötetének megjelenése a tudományos életnek milyen rendkívüli eseménye, s éppen ezért a következők megjelenése valamennyiünk közös ügye kell hogy legyen. Amint azt a Szabó T. Attilától kölcsönvett — e sorok címéül választott — megállapítás jogosan szögezi le.

Lórincai Réka

## Egy szintézis margójára

A román regényirodalom utóbbi harminc évének antológiáját s egyúttal rendszerbe foglalását, e korszak regényírói gyakorlatának elméleti szintézisét adta az olvasó kezébe I. Vlad és C. Robu könyve\*. A kötet több szempontból is úttörő, így mindenekelőtt műfaji, szerkezeti s részben tematikai szempontból érdemel figyelmet.

A regény közismerten proteuszi jellege magyarázza az antológia sajátos szerkesztését. A szerzők — az adott keretben — példamutatónan oldották meg távolról sem könnyű feladatukat. A mindig vitatható, de itt valóban jó műveket (pontosabban: szemelvényeket) felvonultató válogatás, a nagy hozzáértéssel és kifinomult esztétikai érzéssel kiválasztott szövegrészek mellett külön is ki kell emelnünk a regényeket egy általánosabb,

panoramikus összképbe behelyező törekvést. Elsősorban Ion Vlad bevezető tanulmányának a szemelvényekhez kapcsolódó, különös gonddal és alaposággal megfogalmazott szövegére gondolunk, másodsorban a regényrészleteket megelőző jegyzetekre (ez utóbbiak célja válaszolni az illető mű és a belőle idézett fejezet politikai és irodalomtörténeti vetületeit), harmadsorban pedig a regényírók szóban forgó műveivel kapcsolódó „vallomásaira“.

A terjedelmes bevezető tanulmány az elemzés tárgyától és ezzel összhangban a szerző szemléletétől is megkövetelt teljességre törekszik, s mondhatni a jelenkori román regénynek egyetlen lényeges vetülete sem kerül el a figyelmét. A műfaji kategória sokoldalú megvilágítását irodalomtörténeti „konkretizálás“ követi, mégpedig az általános, különös és egyedi dialektikájának megfelelően. Ily módon a szinkronia és diakronia

\* Romanul românesc contemporan. 1944—1974. Editura Eminescu. București, 1974.

egyformán jelen van, bár helyüket és szerepüket illetően a kérdéskomplexum különböző összetevőinek elemzésében és értelmezésében bizonyos hangsúlyeltolódás itt-ott megfigyelhető. A műfaj fogalmi elemzésének alapvető módszere a szinkronia, történelmi változatainak vizsgálatában viszont a diakronia jut vezető szerephez anélkül, hogy e két szemlélet vagy vizsgálódási mód belső ellentmondásokhoz vezetne. Ez részben a szerző adottságaival, részben szűkebb szakmájával is magyarázható. Ion Vlad ugyanis azon kevés irodalomtörténészek egyike, akiket mindennapi oktató-nevelő munkájuk az irodalomelmélet és esztétika alapos ismerőivé avatott. A már említett *általános, különös, egyedi* hármas egységének sajátos dialektikáját mind a hazai, mind az egyetemes regényelmélet és regénytörténet ismeretében valósítja meg. Egy adott regény egyedi, megismételhetetlen jellege és értéke (vagy értéktelensége) valóban csak a *nemzeti* (különös) és az *egyetemes* (általános) regényirodalom keretében, ezekhez viszonyítva érthető meg és mérhető le. Az alapos elméleti ismeretekkel, széles látókörrrel rendelkező irodalomtörténész mellett e tanulmány a kifinomult esztétikai érzékkel rendelkező olvasóról is tanúskodik. Különben a szóban forgó tanulmányban előforduló regények jó részéről már előzőleg nyilatkozott a szerző mint irodalomkritikus. Ennek szerencsés következménye, hogy az itt ismertetett tanulmányban szerves egységet alkot az első olvasás friss élménye, valamint ennek elméleti kikristályosodása, lecsapódása, s mindezt szerencsésen egészítik ki az elemzett műveknek azok az árnyalatai, amelyek csak az újraolvasás alkalmával tűnnek szemünkbe. Az olvasás és újraolvasás jellegéről tételesen is szól a tanulmány szerzője; szerinte a regény geneziséit, struktúráját, értékét és társadalmi funkcióját, tehát alapvető koordinátáit végső soron az olvasó határozza meg. Ezzel magyarázható többek között a regény rendkívüli vitalitása, népszerűsége, a műfajok között elfoglalt vezető szerepe. A ráérzés, átélés és megértés szempontjából Ion Vlad a magyar kritikusok közül talán Benedek Marcellhez áll a legközelebb, aki hasonló módon s igen magas szinten gyakorolta „az olvasás művészetét“.

Ion Vlad a marxista regényelméletnek megfelelően a *totalitás* kategóriájára, a *regény és történelem viszonyára* s

más hasonló jellegű és fontosságú problémákra figyel elsősorban. Főképpen a „regény-totalitás“ általános esztétikai és irodalomelméleti értelmezésében a marxista regényelmélet egyik legkiemelkedőbb alakjának, Lukács Györgynek az idevágó nézeteit és eredményeit idézi; így mindenekeelőtt Lukácsnak a regény eposzi totalitásáról, esztétikai értelemben vett teljességéről szóló nézeteit, melyek szerint e műfajban egy adott korszak teljes lényege, szelleme és alapvető koordinátái tükröződnek, s innen a regénynek a lírától, drámától vagy más epikai műfajoktól megkülönböztető *extenzív* és *intenzív* totalitása, ezek sajátos szimbiózisa, a történelmi-társadalmi és sajtóatos emberi valóság minden lényegesebb aspektusához való közvetlen vagy közvetett kapcsolódása. E felfogás további konkretizálásaként Vlad a regényt *kortársunknak* nevezi, azon az alapon, hogy benne egy adott valósághoz való, esztétikai értelemben vett „alkalmazkodási“ készség fejeződik ki. Az ábrázolt valóság meghatározó jellege erőteljesebben jelentkezik a regényben, mint bármely más műfajban. Az állandó változásban lévő társadalmi-történelmi valóság formameghatározó szerepe itt pontosan nyomon követhető és kimutatható. A regény és valóság e sajátos viszonya magyarázza a műfaj folyamatos „alakváltoztatását“, metamorfózisát, bizonyos értelemben „alak- vagy formánélküliségét“. Lukács György ezt a gondolatot (egyik látogatásom alkalmával előszóban) úgy fogalmazta meg, hogy a regény formái vagy műfaji lényege és sajátossága éppen egy viszonylagosan állandó forma hiányában fejeződik ki. A regénynek ez az alapvető sajátossága az az archimedési pont, amelynek alapján megérthető a műfaj jelene és fejlődése. E szemlélet alapján beszél Ion Vlad is a regény különböző tipológiai és történelmi, nemzeti vagy egyetemes változatairól, s mindezekből a XX. század és főképpen az utóbbi harminc év román regényirodalmának szinte teljes, társadalmi és esztétikai értelemben egyaránt reális képe alakul ki.

(Az összképet szerencsésen árnyalják, bővítik az idézett részleteket bevezető jegyzetek. Szerzőjüknek, C. Robunak, a fiatal román irodalomkritikusok tehetős képviselőjének sikerült tömören összefoglalnia mindazt, ami a szóban forgó író, mű, szövegrész lényegét és sajátosságát jelenti.)

Máté Gábor